

A főváros XVI. kerületének főbb adatai: 33,6 négyzetkilométeren terül el, lakosságát 1830 fő/km², átlagos tengerszint feletti magassága 130 méter. Ezek a számok azonban alig mondanak valamit a leglényesebből: lehet-e egynek, egységesnek nevezni azt, ami évszázadokig elkülönült, saját utat járt, aminek hagyományai, fejlődési jelezzetességei alig-alig mutatnak azonosságokat?

Elég csupán egy pillantást vetni a kerület térképére, hogy szembetűnjön a maig is élő sokarcúság: Rákosszentmihály, Cinkota, Mátyásföld, Sashalom, Árpádföld. S a telepek egész sora: Huszka, Nagyicce, Iona, Dühöngő, Szent György. Nem csupán helyrajzi adatok ezek: bárkit kérdezzünk, nem mondja, hogy tizenhatodik kerületi vagyok, hanem cinkotai, szentmihályi, mátyásföldi.

A történelmi visszapillantást tehát ennek megfelelően kell felvázolnunk, még akkor is, ha tudjuk, hogy a szalak már több mint két évtizede egyre inkább összefonódnak.

Szertefutó szalak

Cinkota első okleveles adata a tatárjárás után jelenik meg: IV. Béla a Nyulak szigetén élő domonkos apácarend kolostorának ajándékozta ezt a területet, Scyn-gata néven. Kialakulása még korábbra tehető, de feltételezhetően jelentéktelen helység volt. Sorsa később is alig viszi előre. 1559-ben Musztafa budai defterdár bevételeinek jegyzékében 17 házzal szerepel, ami aligha jelenthetett többet 80–100 lakosnál. 1690-ben az elhagyott helységek között szerepel a neve, de tíz esztendő múlva benépesedik, mégpedig szlovák és német telepesekkel. Beniczky Tamás, az akkori várkapitány küldte el fiskálisát a család Turóc megyei birtokára, hogy telepéseket hozzon. Különböző előnyök ígérével a honfoglalás néhány hónap alatt le is zajlott.

Közel két évszázad telik el, s még ezt olvashatjuk egy monográfiában: „A lakosság házái többnyire vert falúak, szalmatetőzettel. A földek jól műveltek, a nép általában vasként használ, minden három évben trágyáznak. Fő földterményük a rozs és a zab. Ezenkívül kerti vetemények termesztése is folyik. A lakosság Budapestre piacozik: általában gabonafélt, takarmányt, zsúpot, tavasszal zöldbabot, borsót, nyáron tököt, dinnyét, uborkát szállítanak. Ezenkívül naponta tejet és igen sok csirkeseprőt.”

A földesúri földekből egyre több birtokrészt parcelláznak. Két település is alakul ebben az időben, Mátyásföld és Sashalom. Ezek később önállósodnak.

Az új telepek lakóinak nagy része a fővárosban dolgozik; ezért, de a fejlődés más irányú meggyorsítása szempontjából is, új helyzetet teremtett a HEV első vonalának kiépítése a századforduló körül.

Cinkota a környező községekhez képest a legtovább tartotta meg falusias jellegét. A felvidéki szlovák telepek viseletükben, bútoraikban sokáig őrizték — s még napjainkban is őrzik — hagyományait.

Rákosszentmihály nevének eredetéről szép mese szól: „... a lány sírva rogyott a földre, és imádkozott, hogy ne kerüljön a gonoszhoz ismert Szad lovag kezére. S a csoda megtörtént, a lány mindenki szeme láttára rákká változott. Befúrta magát a földbe, s ahol eltűnt, kis forrás buggant fel, melyet elneveztek Rákosnak.” Ami viszont már nem mese, hanem történelem: nevezetes országgyűlések színhelye volt ez a táj.

Híre-neve azonban megkopik, s a 1848-as feljegyzések pusztaként említik, amelynek tulajdonosa a belga bank. A század vége felé, amikor kiépül a közlekedés, nagy arányokban kezdődik a parcellázás, egymás után születnek a telepek, az Anna, az Árpád, a György és az Almássy. 1901-ben 700 házból mintegy háromezer lakos él,

Séta a 100 éves Budapest

Közös célok a kertvárosban

Azokban az évtizedekben még így hangzott az úti beszámoló: „A Sárgacskó vendéglőt elhagyva, a főváros által létesített porfógó fenyves mellett elhaladva értünk Rákosszentmihály állomásra. Szemben van a régi cinkotai Nagyicce vendéglő.” Ma-napság már az ilyen nevezetességek csak az idős emberek emlékezetében élnek. Amit erre felé jellemzésül mondanak, az a kertek és a növények szeretete; még az utcákat is saját költségükön fásítják.

Régi történetek

Sashalom története, területe sokáig egy volt Cinkotával, ezért itt illik említeni a nagyicce meséjét. Mátyás király és a talpraesett cinkotai kántor találkozásából született jutalomként a 3 meszelyes (1,7 literes) icce. Nem megvetendő mennyiség, s nem jelentéktelen adomány volt ez a borisszáknak.

A legújabb kori szenzáció már századunk első esztendejére esik; egy merész ember cementből épített magának házat. Az újdonság-számba menő vállalkozást az előjáróság életveszélyesnek minősítette, s a tulajdonos csak négy év után költözhetett be, miután tapasztalhatta a hivatallóság, hogy nem dőlt össze a ház.

„Emlékek nélkül nemzetnek híre csak árnyék” felirattal, Vörösmarty szavait idéző emléktáblát állítottak fel az 50 éves iskola hagyománytiszteelő volt növendékei. Őket hallgatva azonban századunk első felének évtizedei távolról sem olyan hangulatosak, mint a nagyicce, nem olyan mosolygatóak, mint az óvatos előjáróké.

Mátyásföld fiatal, mindössze 80 esztendőes település, múltja nincs, története tulajdonképpen egy élelmes üzletember ötletétől kezdődik. Az ötlet 1887-ben, egy vadászaton született, s úgy hangzott: nyaralótelep céljára parcellázni kellene a földesúri birtok 75 holdnyi területét.

A létrejövő Nyaralótulajdonosok Egyesülete szigorú szabályokat írt elő. A kertvárosjelleg megőrzéséért csak a villaszerű építkezést fogadták el. A terveket az egyesületnek be kellett nyújtani, s azok pontos végrehajtása felett szigorúan őrködtek.

Új helyzetet teremtett a fejlődésben 1915-től a repülőgépgyár és a repülőter létesítése. A nyaralótelepet 1934-ben üdülőhelyé nyilvánították. A nagy társasági összejövetelek — természetesen zárt körűek — a repülés fellendülésével szaporodtak, s növelték az üdülőhely népszerűségét.

Árpádföld neve sem a régi, sem az új lexikonokban nem szerepel, pedig kialakulásának kezdete a századfordulóra tehető. A település magva nyaralótelep jellegű volt. A harmincas években indul erőteljesebb fejlődésnek; egy Amerikát járt kisiparos 30 hold földet vásárolt, nagy tehenészetet akart létesíteni. Felépített egy nagy szolagáta-házat, azonban azt az akkori alispán leromboltatta. A lakosság száma csak az utóbbi években nőtt ugrásszerűen, s most megközelíti az ötezeret.

Teljes egység

Sok irányban szaladnak tehát e terület több évszázados, talán évezredes történetének szálai, de ahogy közeledünk a legújabb korhoz, úgy találkoznak össze a sorsok, érdekek, célok. Az ipar fejlődése újfajta embereket nevel fel, s teremti ezzel eszméi, szellemi, fizikai kapcsolatát a zárt közösségek között. A közlekedés mozgékonyabbá teszi a dolgozó embert; még nagyobb számban áramlik a munkás a fővárosba erejéig, a parasztember a termékét eladni. Nemcsak visznek, hanem hoznak is: barátokat, eszméket, új törekvéseket. A századfordulót követően mind erő-

sebb lesz a munkásmozgalom, sok forradalmár indul innen el, hogy ne csak egy tenyérnyi terület ezreinek nyomorát mondja el, hanem őket képviselve egy egész ország mozgalmát szervezze. Mosolygó Antal és Mikulik József, a Magyar Általános Gépgyár munkásai, a Tanácsköztársaság harcirepülő-századának tagjai, a fehérterror mártírjai, az újjászervezett KMP tagjai már nem ismertek községhatárokat, nemzetiségeket, foglalkozásokat. Csak egyet tudtak: vannak kizsákmányolók és kizsákmányoltak.

Új esztendő és új élet köszöntött erre a tájra 1945. január elsején. Ez felszabadulásának dátuma.

A következő lépéseket már könnyebb megtenni. Sok évtizedes vita, kérdés, sértettség és beletörődés után az új társadalom minisztertanácsa 1950. január elsejével Rákosszentmihályt, Sashalmot, Mátyásföldet, Cinkotát és a hozzá tartozó Árpádföldet a főváros XVI. kerületévé fogadta. Negyvenhatezer ember indult el, immár közigazgatási közösségben, egy még eléggé járhatatlan, sok vargabetűvel rajzolt úton.

Becsületükre legyen mondva: patriótaként járták be a nehezét, s lépkednek ma is, gyarapodva számban és lehetőségekben, nem sima, nem előretaposott úton.

A kerületi tanács épületében kérdéseink nagy része adott. Tatai Ottó elnökhelyettes kitűnő partner. Benniszlott, közel öt évtizede lakik itt, félmondatot megérti az idegen kérdőjeleit, a kerületiek gondját és örömét.

— Nagy hagyományú településekből áll ez a kerület, az összeolvasztás csak hosszú folyamat eredménye lehet. S nem is elsősorban a szemléletre gondolok, hiszen az egészséges, hanem a közös tennivalóink sokaságára.

Csak a beszélgetés során derül ki, mit is jelent egy közigazgatási egységet homogén lakóterületté tenni. A „külsődleges” jegek — közlekedés, csatorna- és vízhálózat, lakótelepek, óvoda és iskolakörzetek, munkahelyi vonások — tartalmi, lényegi feladatokat takarnak. Nem az egyetlen kerület, ahol a metróról nagy örömmel beszélnek, de itt szuperlatívuszok hangzanak el. Úgy is mondhatnánk, hogy igazán fővárosinak az utazási idő csökkenésének arányában érzik magukat.

— Nem nagyon van még kerület, amelyik olyan szép lenne, mint ez. Vetekszik a Rózsadombbal. Magasan fekszik, jó a levegője, sok a fa, virág, nagy a csend. Tiszta időben még a Szabadság-szobrot is látni — mondja Tatai Ottó.

Őszintén szólva, meglepő ez az áradóság. De minden bizonytalannal nem ok nélküli, hiszen a statisztikák szerint alig van innen elköltöző. Sőt, amikor a Jókai utcai lakótelep helyén nyolcvan lakást szanáltak, sokan inkább telket vettek, és építettek, csak ne kelljen másik kerületbe menniük. A lakosság száma állandóan növekszik; jelenleg mintegy 65 ezer ember lakik a kerületben, de az évi 300–500 építési engedély, s a lakótelepek szaporodása jelzi, hogy sokan akarnak itt végleges otthonra találni.

Pedig nincsenek gond nélkül ezen a vidéken sem. A húszezer

bérlemény 90 százaléka magántulajdon, annak minden örömeivel és hátrányával. A lakások fele komfort nélküli. A nagy területtel, a szétszórtsággal függ össze, hogy az üzlethálózat alig felelhet meg az igényeknek, bár minden esztendőben épül egy-egy nagy üzletház. Hasonló okok miatt, s természetesen krónikus pénziári okából — milliárdok kellenének, ha nagyot akarnánk lépni, mondja az elnökhelyettes — a víz-, a járda-, a csatornahálózat sem tud még felzárkózni sem mennyiségben, sem minőségben. Sokan várnak lakásra, óvodára — tehát van tennivaló éppen elég.

Az összefogás

De térjünk vissza kiindulópontunkhoz, ahhoz a kérdéshez, hogyan lehetnek, hogyan lesznek közös céljai a főváros egy olyan közigazgatási egységének, ahol egyszerre volt megtalálható a falu és a város, az ipar és a mezőgazdaság, a villanegyed és a vályogépilet, a piacozó termelő és a nehezen élő munkás.

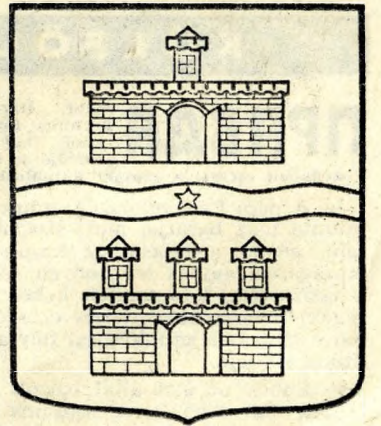
— A végpontok közelítenek, kialakul a közös érdekelttség, a közösségre jellemző gondolkodás és cselekedet — mondja Tatai Ottó. — Említettem már, hogy a táj szeretete, a ragaszkodás szokatlanul erős; nagyon sok a kerületet szerető ember. Ha tenni kell, nem vagyunk híján a segítségnek. Nem mellékes tényező, hogy a lakosság összetétele erőteljesen változott, ma már mintegy hatvan százaléka munkás. Kiegyenlítődnek a jövedelmek. A nagy hírű, igényes termékeket előállító gyárak — Elektronikus Mérőműszerek Gyára, Ikarus, Medicor Művek röntgengyárának telepe s más ipari bázisok — fejlődése állandóan érezteti hatását a lakosság gondolkodásában és anyagi lehetőségeiben is. S nem utolsósorban: van egy termelőszövetkezetünk.

Az Aranykalász Termelőszövetkezet központja Cinkotán, a Vidámvásár utcában található. Az elnöki, főagronómusi irodák előtti folyosó tablókkal, oklevelekkel zsúfolt. A fényképek ösz-szejövelekről, zárszámadásokról beszélnek, de azt is mutatják, hogy a hagyományos öltözködés még nem ment ki a divatból. Az oklevelek viszont arról szólnak, hogy a nagy múltú zöldségtermesztés, s a legalább ilyen régi munkaszereket változatlanul jellemzője ennek a vidéknek.

De az új vonás — az összefogásban rejlő erő felfedezése, felhasználása.

Szinte a kerület létrejöttével egy időben, 1950. augusztus 20-án alakult meg a téessz. Tizenhat tag tizenöt kataszteri holdon kezdett el dolgozni. Volt három lovuk, ugyanennyi tehenük, öt kocsijuk és 500 melegágyi ablakuk.

Jelenleg a gazdaság közös vagyona meghaladja a 70 millió forintot. A tavalyi bruttó jövedelem 38 millió forint felett volt; a fejlesztési alapra ennek 70, a részesedési alapra ennek 30 százalékát használták fel. A múlt évben 25 traktor dolgozott a földeken, ebben az esztendőben mintegy ötmillió forintot költenek a géputánpótlásra. Kataszteri holdanként 8–9 mázsa műtrágyát használnak fel.

Az ez évi bevételi terv néhány adata:

Növénytermesztés és állattenyésztés 27 millió forint.

Élelmiszeripari feldolgozás 10 millió forint.

Építőszolgáltatások 18 millió forint.

Kertépítés, parkfenntartás 12 millió forint.

Betonelemgyártás 3 millió forint.

Mi volt ennek az útnak a varázsszáva? Csak ismételni lehet: az erő egyesítése. A két évtized alatt többször is feltették a tagságnak az egyesítés nem könnyű kérdését, és a válasz mindig „igen” volt. Így a mai Aranykalász átfogja a kerületet, még a határain is túlmegy; 1827 hektárnyi szántó, 146 hektár rét, 49 hektár legelő, 50 hektár erdő van a tulajdonában.

Lokálpatriotizmus

Balla Károly főagronómusossal arról beszélgetünk, mit jelent számára a főváros közelsége; előny-e vagy hátrány budapesti termelőszövetkezétnk lenni. Azt mondja: a kereskedelem szempontjából feltétlenül előnyös, a munkaerővel viszont jó ideig gondok voltak.

— Hétszáznál valamivel több tag és kétszázötven alkalmazott dolgozik a termelőszövetkezetben. A tagok átlagéletkora közel van a hatvanhoz, míg a műszakiak, a géppel dolgozók átlagéletkora ennek a fele. A munkaerő többsége, nyolcvan százaléka nő. A termelőszövetkezet erősödésével, fejlesztésével, a rendszeres havi fizetéssel azonban egyre inkább megoldódnak a munkaerőgondok is.

A termékek széles választékát nyújtja a gazdaság. Az uborka, paradicsom, zeller, tök, zöldborsó mellett, új a szamóca, a ribizli. Az 1400 kataszteri hold gabona mellett saját sütődéjük, szárasztáztógártásuk van, közel ötmillió forint bevételi tervvel. Az állattenyésztés, baromfitartás évről évre modernizálódik. Tojásból évente 3,5 millió körül termelnek, s ezt a mennyiséget ez évtől kezdve saját bolti hálózatukon keresztül hozzák forgalomba.

Hagyományos termékek, új törekvések; régi generáció, s a fiatal, mindig változtatni akaró — együtt vannak itt is, másutt is, az egész kerületben. Koruk, nemzetiségük, portájuk, életmódjuk lehet különböző, de a céljuk már közös.

— Egyértelműen és következetesen kerületi koncepcióval fejlesztünk — mondja a tanácselnökhelyettes beszélgetésünk végén, s szinte óvatosan hozzátesszi —, a kertvárosi jellegét azonban nem szabad feladni semmiképp.

Sok embert megkérdeztünk, sok régi és mai történetet végighallgattunk, panaszkokat is feljegyeztünk. A tények és az érzések még nem minden esetben találkoznak; az előbbieket azt mutatják, hogy a költségvetés felhasználásában csak kerület van, az utóbbiak rezulésében pedig fellelhető a „bezzeg ők mátyásföldiek”. „Könynyű a cinkotaiaknak”. Lakótelepek épülnek — ahol a legjobbak az adottságok, vagy ahol az üzem épít. Áruházak születnek — kinek közel van, kinek távol. Szaporodnak az orvosi rendelők — de a belső közlekedés nehézségei sokszor eltakarják a fejlődést.

Mégis, mindezekkel együtt — kellemes emlékekkel megyünk a következő kerületbe. Sok értékes tapasztalatot, hosszú időre szóló bölcsességet ad ennek a tájnak a múltja és jelene, lakóinak megható lokálpatriotizmusa.

KOVÁCS A. GYÖRGY

Cinkotai utcakereszt